

Standardy dla rozpraw doktorskich jako „monografii naukowych”

- Opracowane przez zespół Komitetu Psychologii Polskiej Akademii Nauk
- Jerzy Marian Brzeziński – koordynator Uniwersytet Adama Mickiewicza
 - Michał Bilewicz – Uniwersytet Warszawski
 - Jan Ciecuch – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
 - Michał Harciarek – Uniwersytet Gdański
 - Maria Lewicka – Uniwersytet Mikołaja Kopernika
 - Piotr Oleś – Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II
 - Paweł Ostaszewski – Uniwersytet SWPS
 - Grzegorz Sędek – Uniwersytet SWPS
 - Michał Wierzchoń – Uniwersytet Jagielloński

PODSTAWA PRAWNA

Podstawa prawna i znajduje się na: https://kompsych.pan.pl/images/Uchwa%C5%82y/STANDARDY_dla_rozprawy_doktorskiej_jako_monografia_2020.pdf

UWAGI WSTĘPNE

Kształcąc doktorantów (w trybie studiów doktoranckich lub eksternistycznie) w dziedzinie nauk społecznych i dyscyplinie psychologia możemy oczekiwać, że przedstawiają oni rozprawę doktorską, zgodnie z przedmiotową ustawą, jako:

- a) „zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych”, albo
- b) „monografię naukową”.

„Śladowo” można spodziewać się prac projektowych czy wdrożeniowych.

Ad a. KP PAN zaakceptował przedstawione przez zespół roboczy standardy dla rozpraw doktorskich rozumianych jako „zbiór opublikowanych...”. Podobnie postąpiła większość rad posiadających stosowne uprawnienia. Ta forma

przygotowania rozprawy doktorskiej i wprowadzenia jej w światowy obieg myśli psychologicznej jest rzeczywistym spełnieniem przez jej autora wymogu intersubiektywnej komunikowalności i kontrolowalności [w standardach KP PAN mowa jest o artykułach publikowanych w czasopiśmie z baz: JCR i Scopus].

Zdaniem powołanego przez KP PAN zespołu roboczego najwłaściwszą formą rozprawy doktorskiej, która odpowiada współczesnym światowym wzorcom kształcenia psychologów na poziomie doktorskim jest właśnie ujęcie rozprawy doktorskiej jako zbioru opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych.

Ad b. Ustawodawca dopuszcza także tradycyjną formę rozprawy doktorskiej (zwłaszcza rozpowszechnioną w środowisku nauk humanistycznych i pozostałych nauk społecznych), to jest: „monografię naukową”. Nie przesądza przy tym, jaki przybierze ona kształt edytorski: zbiór, bywa że liczący bardzo dużo (np. kilkadziesiąt), oprawionych kart maszynopisu, albo skromniejszy objętościowo tom z przeznaczeniem do druku w profesjonalnym wydawnictwie psychologicznym.

OBJĘTOŚĆ MONOGRAFII

Ustawa nie limituje objętości monografii – ani minimalnej liczby arkuszy (liczonych jako: 1 ark. = 40 000 znaków łącznie ze spacjami), ani ich maksymalnej liczby. Dziś problemem są rozprawy nadmiernie „rozwleczone” (bywa, że liczące setki standardowych stron!). Można (trzeba) oczekiwać od autorki/autora rozprawy, iż przedstawi swoje rozwiązanie problemu naukowego w sposób zwięzły, bez nadmiernej liczby słów i popisów erudycyjnych. Umiejętność przekazania swojego dokonania w sposób zwarty, to też jakaś oznaka dojrzałości.

Objętość rozprawy doktorskiej powinna też być dostosowana do rozwiązywanego problemu, zastosowanej metodologii czy zebranego materiału „dowodowego”. Prace eksperymentalne, „ilościowe”, wymagają mniejszej liczby stron, a z kolei prace „jakościowe” czy z historii myśli psychologicznej i teoretyczne będą obszerniejsze.

Nasze oczekiwania związane z objętością monografii: 80–140 standardowych stron.

EDYTORSKI KSZTAŁT ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Ustawa nie przesądza czy maszynopis rozprawy doktorskiej, to będzie jej finalna postać. Może być i tak, że autorka/autor opracuje wersję do druku czy też „wykroi” z niej artykuł/artykuły. Nie można też narzucać wedle jakich standardów edytorskich będzie ona napisana. I tu też trzeba uwzględnić specyfikę obszaru badawczego (np. eksperymentalne prace z psychologii społecznej, psychologii klinicznej, psychologii międzykulturowej, psychologii rozwoju człowieka, psychometrii, historii myśli psychologicznej, psychologii matematycznej, teorii, metaanalizy).

W rozprawach empirycznych (a te dominują w psychologii) powinien to być edytorski standard APA. W ANEKSIE A: Struktura monografii empirycznej ilościowej (wykorzystującej standardy APA) przedstawiono modelowy układ pracy empirycznej, ilościowej, a w ANEKSIE B: Struktura monografii empirycznej, jakościowej (wykorzystującej standardy APA) przedstawiono modelowy układ pracy empirycznej, ilościowej.

Należy też dołożyć szczególnej staranności w edytorskim opracowaniu jej finalnego kształtu, aby poza ewentualnymi niedociągnięciami merytorycznymi, błędy pozamerytoryczne (np. językowe, ortograficzne, etc.) nie stały się powodem negatywnej oceny, lub by uniknąć publicznego dostępu do pozytywnie ocenionej rozprawy o poważnych mankamentach w tym zakresie.

Włączenie do rozprawy doktorskiej wyników badań przeprowadzonych przez doktorantkę/doktoranta – samodzielnie lub we współpracy z innymi badaczami.

Do monografii empirycznej mogą być włączone wyniki badań wcześniej opublikowane w artykule/artykułach – zwłaszcza, gdy zostały poddane reanalizie i połączone z nowymi wynikami. Powinno to być odnotowane w przypisie.

Przytoczenie fragmentów opublikowanego współautorskiego artykułu czy tylko wyników w nim ujętych wymaga zgody współautorów oraz opisowego określenia przez nich wkładu doktorantki/doktoranta w ich powstanie. Takie oświadczenie powinno też być złożone przez doktorantkę/doktoranta.

Jeśli te badania były częścią większego projektu realizowanego przez zespół, w rozprawie doktorskiej powinno znaleźć się oświadczenie kierownika zespołu potwierdzające wkład doktorantki/doktoranta w prace tego zespołu, oświadczenie promotora/promotorów oraz doktorantki/doktoranta dotyczące jej/jego wkładu w pracę. **Oświadczenie musi mieć charakter opisowy,** a nie tylko procentowy.

JĘZYK ROZPRAWY

Rozprawa nie musi być napisana w języku polskim. Naszym zdaniem powinno się promować rozprawy napisane w języku angielskim. Młodzi psychologowie nie powinni mieć żadnych zahamowań z pisaniem w j. angielskim. Poszerzy to też pulę potencjalnych recenzentów z zagranicznych ośrodków (podobnie jak w projektach składanych do NCN).

CZEGO OCZEKUJE SIĘ OD ROZPRAWY DOKTORSKIEJ?

Rozprawa doktorska musi wnosić oryginalne i istotne *novum* (a nie tylko jakieś) do reprezentowanej przez doktorantkę/doktoranta subdyscypliny psychologicznej, a bywa, że i do psychologii jako takiej. Pisze zresztą o tym ustawodawca (art. 187 ust. 2).

To novum związane jest ze sposobem postawienia problemu (i hipotezy), z opracowanym projektem badawczym (rama teoretyczna, operacjonalizacja zmiennych, plan badania, osoby badane, analiza danych).

Czy przedstawiony przez doktorantkę/doktoranta problem wnosi rzeczywiście coś nowego i istotnego do zastanej wiedzy dowiemy się, gdy będzie on zaprezentowany na tle literatury przedmiotu. Dlatego też tak ważny jest **kompetentnie przeprowadzony przegląd aktualnej światowej literatury dotyczącej – nie „całej” psychologii! – ale teoretycznego i empirycznego „tła” problemu**. Takie zestawienie tego co w rozprawie z tym, co w literaturze przedmiotu, pozwoli recenzentowi (przy założeniu, że jest on kompetentny!) ocenić oryginalność i ważność dokonań doktorantki/doktoranta.

W szczególności ważne jest, aby ów przegląd umożliwił udzielenie odpowiedzi na dwa pytania: (1) pytanie o **kompletność przeglądu**: czy nie zostały pominięte żadne istotne dla rozważanego problemu badawczego teksty? (2) pytanie o **istność przeglądu**: czy nie poświęcono zbyt dużo miejsca treściom nieistotnym dla stawianego problemu?

Wreszcie ważne jest i to, **czy problem, mimo swojej nowości, nie jest trywialny** i jako taki nie powinien być rozwiązywany w rozprawie doktorskiej.

WYBÓR PROMOTORÓW I PROMOTORÓW POMOCNICZYCH

Obowiązująca ustawa (art. 190 ust. 1) dopuszcza trzy formy realizacji opieki nad przygotowaniem rozprawy doktorskiej:

1. Rozprawa doktorska realizowana pod opieką jednego promotora
2. Rozprawa doktorska realizowana pod opieką promotora, którego wspomaga promotor pomocniczy
3. Rozprawa doktorska realizowana pod opieką dwóch (lub więcej, jeżeli dopuszcza to Senat albo rada naukowa dyscypliny jednostki nadającej stopień) promotorów równorzędnych.

Ustawodawca nie przewidział możliwości, w której opieka naukowa nad przygotowaniem rozprawy doktorskiej jest sprawowana przez dwóch (lub więcej) promotorów i promotora pomocniczego. O ile obowiązki promotora w pierwszym – z wymienionych powyżej – modelu wydają się jasno określone i związane są z opracowaniem planu i harmonogramu przygotowania rozprawy doktorskiej (w ramach indywidualnego planu badawczego – por. art. 202 ustawy) i, następnie, z nadzorem merytorycznym nad jej przygotowaniem, o tyle podział obowiązków w obrębie drugiego i trzeciego modelu wymaga komentarza.

Rozprawa doktorska przygotowywana pod opieką promotora i promotora pomocniczego powinna być poprowadzona w oparciu o jasny podział kompetencji pomiędzy członkami zespołu promotorskiego. Typowo promotorem pomocniczym jest młodszy pracownik nauki specjalizujący się w określonym aspekcie danego projektu (np. analizie danych, prowadzeniem badań z wykorzystaniem określonej metodologii, itp.). Zakres kompetencji promotora i promotora pomocniczego nie powinien się jednak w pełni nakładać. W szczególności niedopuszczalna

jest sytuacja, w której młodszy pracownik nauki sprawuje faktyczną opiekę nad doktorantem, a promotor jedynie zatwierdza postępy realizacji prac. Rekomendujemy opracowanie dokumentu określającego podział zadań w obrębie zespołu promotorskiego.

W poprzedniej ustawie dopuszczano opiekę nad rozprawą doktorską realizowaną we współpracy z drugim promotorem (rozprawa interdyscyplinarna) lub z kopromotorem (rozprawa prowadzona we współpracy międzynarodowej).

Aktualnie to rozwiązanie zostało zastąpione przez rozwiązanie wyżej opisane jako trzeci model. Obecna regulacja prawna dopuszcza wszelkie możliwe kombinacje, tj. zespół promotorski może składać się z dwóch lub większej liczby promotorów wywodzących się z różnych dyscyplin z kraju lub zagranicy. Zastosowanie tego zapisu dotyczy jednak przede wszystkim prac interdyscyplinarnych, w których trudno wskazać dyscyplinę wiodącą.

Powołanie dwóch (lub więcej) promotorów rekomendujemy zatem w przypadku prac realizowanych na styku psychologii i innych dyscyplin. Zakres kompetencji członków zespołu promotorskiego powinien w tej sytuacji być zdecydowanie bardziej zróżnicowany, niż ma to miejsce w przypadku modelu z promotorem pomocniczym. **Promotorzy powinni reprezentować różne dyscypliny, albo znacząco różne ujęcia badawcze.** Również w tym przypadku rekomendujemy opracowanie dokumentu określającego podział zadań w obrębie zespołu promotorskiego.

WYTYCZNE DLA RECENZENTÓW

Ważną rolę w procesie akceptowania rozprawy doktorskiej odgrywają recenzenci. Nowa ustawa wyraźnie tę rolę zaznaczyła (art. 190 ust. 2). Po pierwsze, zwiększyła liczbę recenzentów z dwóch do trzech. Po drugie, aby zobiektywizować tę ocenę wprowadzono wymóg, aby recenzenci nie byli pracownikami podmiotu doktoryzującego, ani tej samej uczelni, instytutu PAN, instytutu badawczego, instytutu międzynarodowego co doktorantka/doktorant. Jest to wyrazem troski o uniknięcie potencjalnego konfliktu interesów. Wprowadziła też novum (art. 191 ust. 1): do obrony rozprawy doktorskiej może być dopuszczona osoba, która uzyskała pozytywne recenzje od co najmniej 2 recenzentów.

Naszym zdaniem **ważne jest obowiązkowe zwrócenie uwagi przez recenzentów na określone elementy rozprawy doktorskiej.** Ich pozytywna ocena powinna doprowadzić recenzenta do pozytywnej konkluzji sporządzonej przez niego opinii. Zalecenia dla recenzentów zostały ujęte w **ANEKSIE C: Kryteria oceny pracy doktorskiej jako monografii – wytyczne dla recenzentów.**

ANEKSY

- ANEKS A: Struktura monografii empirycznej ilościowej (wykorzystującej standardy APA),

- ANEKS B: Struktura monografii empirycznej, jakościowej (wykorzystującej standardy APA),
- ANEKS C: Kryteria oceny pracy doktorskiej jako monografii – wytyczne dla recenzentów.

Pełną wersję dokumentu wraz aneksami można znaleźć pod adresem: https://kompsych.pan.pl/images/Uchwa%C5%82y/STANDARDY_dla_rozprawy_doktorskiej_jako_monografia_2020.pdf.